

УДК 930 Вукадиновић И.(049.2)
94(497.115)"1945/1969"(049.2)
323.1(=18)"19"(049.2)
323(497.11)"1945/1969"(049.2)
DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2023.3.jnj.297-314>
Научна критика и полемика/Scientific review and polemics
Примљена/Received: 6. 11. 2023.
Прихваћена/Accepted: 15. 11. 2023.

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ
Институт за новију историју Србије, Београд
kokanzokan@yahoo.com

Идеологијом против науке или науком против идеологије?*

Апстракт: Рад представља одговор Игору Вукадиновићу на његову ненаучну реакцију на мој критички приказ његове књиге *Аутономија Косова и Метохије*. Његови наводи су проанализирани и документовано побијени.

Кључне речи: Косово и Метохија, Тито, једностраност, контекст, Игор Вукадиновић

У другом броју *Токова историје* за 2023. годину, млади колега Игор Вукадиновић реаговао је на мој приказ његове књиге који је објављен у претходном броју овог часописа.¹ На моје замјерке које се, пре свега, тичу његовог недовољно контекстуализованог и уско-националног посматрања сложених појава и процеса везаних за историју Косова и Метохије, реаговао је личном увређеношћу коју је у свом одговору покушао да заогрне идеолошким плаштом који је притом требало да изгледа научно. Јасно је да ни повређена сујета ни идеологија нису научне категорије, али баш због непримерености реакције сматрам да је у интересу научне јавности да се детаљније осврнем на његов допис.

На самом почетку Вукадиновићевог одговора види се смер у коме ће он ићи: „Режим заснован на култу личности, владавини страха, непо-

---

* Чланак је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години бр. 451-03-47/2023-01/200016 од 3. 2. 2023.

1 Игор Вукадиновић, „Титоизам против науке: пример `критичког осврта` Зорана Јањетовића“, *Токови историје* 2/2023, 359–367.

стојању опозиције, критичке јавности и критичких медија и школе које су децу од раног детињства обавезивале на безусловну љубав према `вођи` и партији, иза себе су оставили генерације које руководе политичким, културним и друштвеним животом у Србији последњих деценија. Многи људи из ове генерације реагују са изразитим негодовањем сваки пут када се објаве историјске чињенице које доводе у питање њима усађени наратив о успесима, добронамерности, правичности и патриотизму водећих југословенских комуниста.² За пример ове генерације узима (гле чуда!) мене који, осим функције председника Научног већа у матичном институту (која значи бити *primus inter pares*, а не представља неку власт), никад нисам обављао никакву руководећу дужност, било у науци, политици или у било којој другој области. Поред тога што ја никад нисам обављао руководеће функције, млади колега олако генерализује и занемарује чињеницу да су се у ратовима деведесетих година борили од реда људи стасали у режиму који је он описао и који су прошли школе које је споменуо, а предводили су их делом људи који су били на руководећим положајима још у доба Титове владавине. Добар историчар би се већ у светлу тих чињеница запитао о идеолошкој делотворности таквог режима и таквог школовања. Будући да је мене узео за огледни изданак те генерације, дозволићу себи да вратим излагање на сопствени рад и покажем колико су Вукадиновићеве идеолошке етикете у мом случају неодрживе. Намерно се нећу задржавати на свом учешћу на првим анти-титовским демонстрацијама у Београду после 1945. године, које су покушане 4. маја 1990. године, као ни на онима које су уследиле наредних година.

Уместо о свом једином политичком ангажману у животу, позабавићу се својим радовима које је Вукадиновић уз врло мало труда и уз мрвицу интелектуалног поштења могао да консултује. Да је то урадио, схватио би колико су његове идеолошке оптужбе бесмислене. Пробаћу да овде, као и у мом приказу његове књиге укратко надокнадим оно чега он није свестан, или што жели да игнорише. Притом ћу се ограничити искључиво на цитирање својих књига, будући да се ставови изнети у њима могу наћи и у великом броју мојих чланака објављених на седам језика.³

2 Исто, 360.

3 Од тога, 59 у часописима и зборницима изван некадашњег југословенског простора, поред једне књиге. Можда ће колега Вукадиновић тако учестало објављивање мојих радова у иностранству приписати утицају Титовог режима и школе који се ваљда протезао толико далеко преко граница Југославије, чак до Јапана, и био толико јак да делује и 32 године после распада земље и пропасти њеног режима и 42 године после смрти његовог творца.

У мојој првој књизи, на 38 страна говорим о злочинима које су Титови партизани починили над фолксдојчерима (махом старцима, женама и децом) приликом ослобођења Војводине у јесен 1944.⁴ На 18 страна говорим о депортацијама фолксдојчера (заправо, махом Немаца) на принудни рад у Совјетски Савез, уз помоћ Титових власти.⁵ На 38 страна говорим о страшним условима живота у концентрационим логорима у које је комунистичка власт затворила припаднике немачке националне мањине очекујући њихов изгон у Немачку, о умирању од глади, болести, тешког рада и од злостављања.⁶ На исту тему се, поред бројних чланака, враћам и у својој четвртој књизи,⁷ као и у последњој која говори и о одмазди над Мађарима и припадницима других народа.⁸ Сви ти брутални и неправедни поступци били су противни и одлукама АВНОЈ-а и тадашњем схватању људских права, а одговорност за њих, наравно, сносе Тито и његови сарадници. У истој књизи говорим и о непринципијелном кажњавању ратних злочинаца из редова националних мањина, при чему су злочинци и одметници шиптарске народности најмање гоњени.⁹ У својој трећој књизи сам приказао како је Титов режим одмах по завршетку Другог светског рата практично „измислио“ број од 1,7 милиона жртава (претворивши процену демографских губитака у фактичке) ради добијања што веће ратне одштете¹⁰ и како је блефирало у преговорима са западнонемачком владом, желећи да на рачун жртава извуче, пре свега економску, али и друге користи.¹¹ У току дугог и мучног нате-

4 Zoran Janjetović, *Between Hitler and Tito. The Disappearance of the Vojvodina Germans*, (Belgrade: University of Mary, 2005) (2. izd.), 191–229.

5 *Isto*, 230–248.

6 *Isto*, 249–286.

7 Zoran Janjetović, *Nemci u Vojvodini*, (Beograd: INIS, 2009), 347–362.

8 Zoran Janjetović, *Konfrontacija i integracija. Nacionalne manjine u Srbiji 1944–1964*, (Beograd: INIS, 2022), 193–198, 205–208, 215–231, 238–240.

9 *Isto*, 254–255, 262–264, 268. Ову непобитну чињеницу, међутим, не тумачим недоказаном Титовом мржњом против Срба, већ политичким опортунизмом који је некад у документима забележен буквално „црно на бело“ (Уп. нпр. Државни архив Србије (ДАС), фонд БИА, III/113, Јово Бајат Одељењу УДБ за Космет, 21. 7. 1952; ДАС, БИА, III/113, Вујица Секуловић Одељењу УДБ за Космет, Приштина, 17. 10. 1952; ДАС, БИА, III/113, Живко Митровић Одељењу У.Д.Б. за Космет, Липљан, 24. 1. 1953; ДАС, БИА, III/113, Милорад Лекић Одељењу Управе државне безбедности за Космет, Сува Река, 6. 7. 1952). Иако су документи настали више година након рата, они се тичу злочина и некажњених злочинаца из доба рата.

10 Zoran Janjetović, *Od Auschwitz do Brijuna. Pitanje odštete žrtvama nacizma u jugoslavensko-zapadnonjemačkim odnosima*, (Zagreb: Srednja Europa, 2007), 19–23.

11 *Isto*, 38–136.

зања са Боном, покренут је и попис жртава рата који је (када није донео прижељкивани астрономски број) крајње непринципијелно прекинут и стављен под кључ, што сам у тој књизи такође споменуо.¹² Коначно, после успешно завршених преговора сав новац је задржала југословенска власт, док саме жртве нису добиле ни динара. У мојој шестој књизи се, између осталог, осврћем на непринципијелно држање југословенских комуниста током Другог светског рата који су на почетку окупације живели са окупаторима у условима „мирољубиве коегзистенције“, све док из Москве нису добили налог за устанак. Изнео сам и да им је главни циљ било уништење четника и освајање власти, без обзира на број невиних жртава,¹³ а не ослобођење земље од окупатора. Споменуо сам и неморалан живот Тита и водећих југословенских комуниста још током Другог светског рата,¹⁴ као и несразмерно драстично кажњавање неких другоразредних и трећеразредних колаборациониста.¹⁵ Дакле, нема ту ни трага од „идеолошких предубеђења о патриотизму и добронамерности Брозовог режима“,¹⁶ нити „стереотипне слике и романтичарског доживљаја комунистичке партије и њеног вође“,¹⁷ како ми колега Вукадиновић подмеће. Напротив. У Титово време би ми овакво писање донело вишегодишњу робију, али ми је у Вукадиновићево време донело етикету титоисте! *O tempora, o mores!*

Своју идеолошку ограниченост, којој не би смело да буде места у науци, колега пројектује на мене тврдећи: „Сваки пут кад Јањетовић наиђе на историјске чињенице које указују на недоследност, противречност и двоструке аршине у националној политици КПЈ и њеног вођства, он реагује бурно и те чињенице означава као `српску теорију завере`. Потом покушава да их `разјасни` износићи теорије које углавном немају утемељење ни у историјским изворима, нити у здравом разуму“.¹⁸ Места из мојих књига које сам горе навео јасно показују да сам итекако свестан „недоследности, противречности и двоструких аршина“ комунистичке националне (и опште) политике, али проблем колеге Вукадиновића је у томе

12 *Isto*, 55.

13 Zoran Janjetović, *Collaboration and Fascism under the Nedić Regime*, (Belgrade: INIS, 2018), 72–74, 76–77, 404–406.

14 *Isto*, 421. Према Миловану Ђиласу и Владимиру Дедијеру, Тито и неколицина водећих комуниста су све време са собом водили своје *секретарице*.

15 *Isto*, 155, 170, 183

16 Вукадиновић, „Титоизам против науке“, 360.

17 *Isto*, 361.

18 *Isto*, 360.

што уочава недоследности националне политике само у случајевима када су оне биле на штету Срба. Ово се потпуно уклапа у ограничену визуру свих националиста бивше Југославије: таквим Србима је Тито био крив што је створио две аутономне јединице у Србији, а што Србима у Хрватској није дао аутономију, што је „омогућио“ албанизацију Косова и Метохије; таквим Хрватима је крив што их је поубијао на Блајбургу и током „Крижног пута“, што је угушио „Маспок“ и деценијама држао Хрватску у ропству а хрватске националисте у КП дому „Градишка“ („Градишћански Хрвати“); таквим Словенцима је крив што није припојио делове Италије и Аустрије са словеначким живљем, што је економски „експлоатисао“ Словенију, што им је земљу преплавио „јужњацима“; таквим Бошњацима је крив што је поделио Санџак између Србије и Црне Горе, уместо да га припоји Босни и Херцеговини, што је похапсио Младе муслимане и уништио стари адет; таквим Албанцима је крив што им је ускратио самоопредељење, што није све албанске крајеве окупио у једној федералној јединици, што је наводно омогућио да „Трепча ради, а да се Београд гради“, што им није дао довољно велике дотације да, упркос афричком наталитету, уживају скандинавски животни стандард; таквим Македонцима је крив што није припојио области насељене Македонцима које су остале Бугарској и Грчкој, што је послао на Голи оток славне македонске песнике за које нико никада није чуо; таквим Црногорцима је крив што је толико њихових земљака послао на „Мермер“ и што није створио довољно министарских и директорских места, па су Црногорци у Партији и државном апарату остали само два и по пута презаступљени; таквим Цинцарима је крив што је забранио држање коза и што није дозволио оснивање филателистичког друштва у Крушеву... Сви они имају замерке за које верују да су потпуно оправдане, а нико не гледа целину догађаја и процеса – баш као колега Вукадиновић. Такви Срби нису видели да је Војводину први пут после 250 година опет учинио већински српском, да је на швапским имањима збринуо толико српске сиротиње из пасивних крајева, да је источни Срем припојио Србији којој никада није припадао, да је од Београда направио политички релевантну светску престоницу; такви Хрвати не виде да је Хрватској припојио Истру и Барању и омогућио знатан утицај хрватских политичара на одлучивање на савезном нивоу; такви Словенци не виде да су и они добили део Истре, да их је ослободио вековних непријатеља, Немаца, да је њиховој републици створио југословенско тржиште за јефтину куповину сировина и скупу продају готових производа и заштитио их од територијалне похлепе суседних држава; такви Бошњаци превиђају шта је урађено на развоју Босне и Херцеговине и

афирмацији Бошњака – политички, културно и економски; такви Македонци забрављају да су захваљујући Титу најзад признати као националност и да су, уз економски развој, добили све институције за национални развитак, укључујући цркву; слично важи и за Црногорце, с тим што су они добили и неприродну презаступљеност на највишим функцијама, а тиме и утицај несразмеран њиховом броју или економској снази; такви Албанци неће да виде шта је све Титов режим урадио за њихову етничку, културну и политичку еманципацију од описмењавања до отварања универзитета, од уласка у локалну власт до Председништва СФРЈ, као и за развој економије која је за неколико деценија из Средњег века ускочила у 20. век. Недоследности јесте било, али добар (поштени!) историчар ће видети да оне нису погађале само једну нацију.

За разлику од Вукадиновића, ја се не бавим „теоријама“, а мојим закључцима се тешко може оспорити здрав разум, како он то нетактично чини. Посматрање ширег контекста, на који ја стално покушавам да га упутим, значи схватити целовитост историјских процеса и појава, а не само извући паралелу која наоко потврђује сопствену тезу, као што је нпр. његова паралела о аутономији Косова и Метохије и Срба у Хрватској. Занемарујући врло важне аргументе које сам навео,¹⁹ он се позива само на проценат Срба у становништву Хрватске, игноришући притом њихов територијални распоред и проценат у појединим местима, општинама или крајевима. Уз то, неуспешно покушавајући да буде духовит, наводи мој аргумент о географском облику који би та јединица имала (при чему ја нисам употребио речи „чудан облик“ које уписује у мој текст), због кога су, по његовој ироничној примедби, Тито и Бакарић „услед високих естетских критеријума“ решили да Срби у Хрватској не добију аутономију.²⁰ Истина је да ја нисам цитирао извор који би облик евентуалне српске територијалне јединице навео као разлог против њеног формирања, али ако такав документ до сада није пронађен (ја се нисам истраживачки бавио том темом, па не могу да тврдим да се негде није појавио), поглед на географску карту и мрвица маште, доводе до врло очитог закључка: чак и данас, када је мрежа путева и железница неупоредиво гушћа него 1945, и када скоро свака породица има ауто, не би било лако ићи из нпр. Белог Манастира у Книн (595 km данашњим пу-

19 Очекивано хрватско противљење, недостатак потребе за засебним школама, релативна близина главних хрватских индустријских центара крајевима насељеним Србима и презаступљеност Срба у новој власти.

20 Вукадиновић, „Титоизам против науке“, 361.

тевима, уколико би он био средиште аутономне области) због административних послова или здравствених разлога. Исто важи и за релацију Обровац-Вуковар (565 km данашњим путевима, уколико би он био средиште аутономне области). Не треба много маште да се замисли колики би напор, утрошак времена и новца био потребан за тако нешто 1945. године, када није свако имао ни ципеле, а камоли аутомобил. Што би рекао Шерлок Холмс: „My dear Watson, it's elementary“. Да ствар буде гора, колега Вукадиновић мени оспорава здрав разум, а у својој књизи и сâм наводи да је бујановачки срез, упркос албанској већини, остао изван АКМО јер је „привредно и географски нагињао Врању“ (од Бујановца до Врања данас има 19 km путем, а удаљеност Бујановца од Приштине је 165 km) док је звечански срез са Косовском Митровицом припојен АКМО из истих разлога (пут од Косовске Митровице до Приштине дуг је 38 km, а од Косовске Митровице до Врања 222 km).²¹ Дакле, случај који он сâм наводи у својој књизи показује да су тадашње власти итекако размишљале и о проблемима саобраћајног повезивања територијалних јединица које су формирале, што посредно указује на то да су исти аргументи (уз остале) највероватније узимани у обзир и код разматрања питања аутономије Срба у Хрватској и других случајева. Остављам читаоцима да сами процене чији закључци нису утемељени на здравом разуму.

Вукадиновић и мој покушај да се национални састав Политбироа (у коме су, по његовом мишљењу, Хрвати и Словенци са учешћем у укупном становништву од 33% чинили преко 50% чланова) објасни, *између осталог*, и развијеношћу индустрије и радничког покрета у те две покрајине, назива „бесмисленим и неутемељеним“. Међутим, када се ствари погледају без националне острашћености (коју без доказа приписује Титу и његовим сарадницима), видеће се да моја претпоставка није баш тако „бесмислена и неутемељена“: тако је Комунистичка партија Југославије 1939. године имала око 4.500 чланова, од чега око 1.500 у Хрватској и око 800 у Словенији.²² Било би занимљиво да колега објасни шта ови бројеви одражавају, ако не ниво развијености индустрије и радничког покрета у те две покрајине, и у којој мери је онда проценат Хрвата и Словенаца у Политбироу одударео од њиховог удела у чланству Партије. Чињени-

21 Игор Вукадиновић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)*, (Београд: Балканолошки институт, 2022), 166.

22 Савез комуниста Југославије, *Историја Савеза комуниста Југославије*, (Београд: Комунист, Рад, Народна књига, 1985), 158. У време када сам ја у „титовској“ школи учио математику, збир 1.500 и 800 износио је 2.300, што је преко 50% од 4.500.

ца је да је током Другог светског рата у Партију ушло доста Срба, али је из Словеније и Хрватске било више „стarih кадрова“, што свакако није било без значаја ни после рата. Уз то долазе везе и познанства из предрадног периода, из Москве и други фактори. Да би се извукли прави закључци о саставу партијског врха и начину његовог стварања требало би обавити дубље и свестраније истраживање. Колега Вукадиновић, међутим, више воли да лепи етикете. Не само мени.

Тако он говори о „националној острашћености Броза и његових сарадника“ (Ранковића? Ђиласа? Крцуна? Темпа? Милутиновића? Нешковића? Пијаде?) а да то апсолутно ничим не доказује, осим извлачењем једностраних закључака из политичких догађаја, одлука и (много каснијих) последица које нико није могао да предвиди. Ко жели да његове полемике имају научну форму, а тиме и тежину у научним круговима, требало би да избегава да своје личне антипатије, спекулације и индиције сматра за доказане чињенице. Трeбало би да се сети да на тај начин ниједан правник не би добио ниједан судски процес. Иако то на први поглед не изгледа тако, овај савет важи и кад је у питању Фадиљ Хоџа. Ако се и сложимо да је он био спорна историјска личност, то још увек не значи да о неким његовим евентуално сумњивим поступцима имамо непобитне доказе – како Вукадиновић то брзоплето закључује.²³ То, да постоје трагови о његовим састанцима са одређеним личностима током Другог светског рата, далеко је од тога да буде доказ. Да ли је Тито био четник зато што се састајао са Дражом Михајловићем? Или је Дража Михајловић био комуниста и сарадник партизана зато што се састајао са Титом? У сваком рату често има састанака представника зараћених страна, али сама чињеница да је неко виђен негде са неким ништа нам не говори о садржају и циљевима тих контаката. Позивати се тек тако на накнадне тврдње, било Спасоја Ђаковића или самог Фадиља Хоџе, објављене деценијама касније у сасвим измењеној политичкој и друштвеној ситуацији, може да буде пре свега доказ недостатка критике извора код колеге Вукадиновића, а тек у другом реду, *индиција* (а не доказ!) да су неки догађаји *можда* могли да имају и смисао који им Вукадиновић аутоматски приписује зато што му се то уклапа у тезу.

У наставку свог одговора колега потпуно заборавља на обзире научне и грађанске пристojности и оптужује ме за, ни мање ни више, „шовинизам и предрасуде“, јер сам написао да су Албанци сматрани за непоуздане и што говорим о „злоћудним утицајима из Албаније.“ Ово делује у најмању руку зачуђујуће, јер о непоузданости Албанаца током 1944/45.

---

23 Исто, 364.

пише и он у својој књизи,²⁴ преносећи уз то и већ више пута цитирану изјаву Благоја Нешковића са седнице Политбироа ЦК КПЈ од 1. априла 1945. године, да су Албанци „фронтално против нове власти“.²⁵ А, ако су „фронтално против нове власти“, онда то ваљда значи да су непоуздани, зар не? Једино што се тој речи може приговорити је да је у том контексту вероватно преблага.²⁶ И приликом мог коришћења синтагме „злоћудни утицаји“ може бити дискусије о јачини израза, не о његовој суштини. Ако би колега Вукадиновић доказао да утицаји из Албаније од краја 1960-их година до 1981. нису били злоћудни (штетни, малигни, подривачки, деструктивни, субверзивни – нека читалац сâм изабере реч), биће то, у светлу свега што до сада знамо,²⁷ велико откриће. Он то, међутим, неће урадити, јер би тако себи „скочио у уста“, будући да у својој књизи и сâм говори о тим утицајима, приказујући их у ништа лепшем светлу.²⁸ Међутим, по њему, ја сам шовиниста оптерећен предрасудама зато што сам ствари назвао правим именом. Шта је онај ко ради исту ствар због које друге осуђује – нека процене читаоци.

Колега Вукадиновић ми спочитава да заговарам „погрешну и ничим утемељену хипотезу“²⁹ да је „ауторитарни режим, који је укинуо слободне изборе и вишестраначје, присилно исељавао стотине хиљада људи и ликвидирао политичке противнике широм државе од 15 милиона становника, гајио неописиви страх од 4,5% Албанаца у Југославији.“³⁰ Задивљујуће је како се ширег контекста сети само онда када он омогућава стицање погрешне представе! Албанци можда јесу чинили 4,5% становника Југославије, али су зато на Косову и Метохији (према попису из 1948. године) чинили 68,5% становништва! Притом су били наоружани до зуба,

24 Вукадиновић, *Аутономија*, 115–137 (о албанској побуни), 267–277, 345–346 (о рециклираним квислиншким функционерима у новом апарату власти).

25 *Исто*, 154.

26 О побуни, инфилтрацији нове власти од стране квислиншких чиновника и функционера в. и Јањетовић, *Конфронтација и интеграција*, 244–261 (о борбама са одметницима и дезертирању из Народноослободилачке војске), 267–268, 314–317 (о сецесионистичкој организацији НДШ).

27 Благоје К. Павловић, *Албанизација Косова и Метохије*, (Панчево: Европско слово, 1996), 217–232; Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, (Београд: САНУ, 1985), 250; Вујадин Милановић, *Универзитет у Приштини у мрежи великоалбанске стратегије*, (Београд, Приштина: Књижевне новине, Јединство, 1990), *passim*, а посебно 176–178; Славенко Терзић, *Стара Србија (XIX–XX век). Драма једне цивилизације*, (Београд, Нови Сад: Православна реч, Историјски институт, 2012), 343.

28 Вукадиновић, *Аутономија*, 586–590.

29 Вукадиновић, „Титоизам против науке“, 364.

30 *Исто*, 364–365.

„фронтално против нове власти“, имали су вишедеценијску традицију оружаних побуна, живели су на територији са много планина и шума и били међусобно чврсто повезани родбинским и клановским везама. Пошто су Албанци били таква *quantité négligeable*, каквом их Вукадиновић представља, нове власти су вероватно морале да уведу војну управу и доведу са стране 40.000 (по неким ауторима чак 50.000) војника како би угушиле њихову побуну.³¹ С обзиром да је албанска национална мањина била такав „мачји кашаљ“, вероватно су због тога на насилне демонстранте из њених редова 1968. и 1981. године послати тенкови.³² Јасно је да су зато нове власти 1945. године, да би умириле и придобиле тако непријатељски настројену националну мањину, прибегавале свим средствима: од бруталне силе (кад је морало) до разних врста уступака као што су амнестије, благо кажњавање криваца, спречавање повратка дела колониста, укључивање у нову власт итд. Тумачење свега тога само из перспективе оштећених Срба (којих је, наравно, било) не доводи до научно ваљаних резултата. То што су неки косовскометохијски колонисти тражили повратак из Војводине на Косово и Метохију, што Вукадиновић потеже као некакав штих из рукава, не оспорава моју тврдњу да је Војводина нудила бољи и мирнији живот.³³ Чињеница је да се упркос томе део насељеника из разних делова земље враћао у стари завичај, па део некадашњих колониста са Косова и Метохије, дакле, није био никакав изузетак.³⁴ Релевантан на-

31 Павле Џелетовић Иванов, *Балистички покрет 1939–1952. Масовност, сарадња са италијанским и немачким окупаторима и злочини над Србима*, (Београд: Архив Србије, 2000), 273, 293; Branislav Božović, Milorad Vavić, *Surova vremena na Kosovu i Metohiji. Kvislinzi i kolaboracija u Drugom svetskom ratu*, (Београд: ISI, 1991), 505; Vicko Antić, „Dejstva Korpusa narodne odbrane Jugoslavije na razbijanju kontrarevolucionarnih snaga u poslednjoj godini rata“, *Za pobedu i slobodu. Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije. Učesnici govore*, (Београд: Војноиздavaчки и новински центар, 1986), 605. Душан Батаковић говори о чак 50.000 војника НОВ, што је вероватно претерано (Dušan Bataković, „Les Albanais du Kosovo en Yougoslavie 1945–1995: minorité en Serbie, majorité dans la province autonome“, *Minorities in the Balkans. State Policy and Interethnic Relations (1804–2004)*, ur. Dušan Bataković, (Belgrade: Institut balkanologique, 2011, 174). О гушењу побуне говори и колега Вукадиновић који је вероватно због обима своје књиге заборавио на тај детаљ који обрађује на свега 23 стране (Вукадиновић, *Аутономија*, 115–137).

32 О слању тенкова на демонстранте 1968. године пише и Вукадиновић (Вукадиновић, *Аутономија*, 667), као и о томе да је те године само војска спасла подујевске Србе од погрома (*Исто*, 669).

33 Вукадиновић, „Титоизам против науке“, 362.

34 Никола Л. Гаћеша, „Аграрна реформа и колонизација у Војводини 1945–1948“, *Радови из аграрне историје и демографије*, Никола Л. Гаћеша, (Нови Сад: Матица српска, 1995) 474 (450–477). Према Гаћешиним налазима, само током 1946. и 1947.

учни закључак би се могао извући уколико би се проценат колониста из других крајева државе који су желели да се врате у стари крај упоредио са процентом колониста насељених са Косова и Метохије који су тражили повратак. Колега Вукадиновић то поређење није извршио, па је овако једини релевантан закључак да ни део некадашњих колониста са Косова и Метохије није био изузет од жеље да се врати у стари крај – што у контексту управо наведених чињеница о другим колонистима и није неко велико откриће.³⁵ Вукадиновић не разуме да, објаснити неки историјски догађај или процес, не значи и морално га одобрити или оправдати. Уосталом, морализирање и није посао историчара, а уз то је и неморално у случајевима када је само сопствени народ жртва.

У вези са питањем колониста треба истаћи да колега Вукадиновић не преза ни од импутирања не би ли што чвршће залепио идеолошку етикету коју ми је наменио. Тако он тврди да сам написао како је „захваљујући протераним људима са Косова *Војводина први пут добила српску већину након Другог светског рата*“.³⁶ Ово што сам навео курзивом требало је да буде цитат мојих речи, али није. Ја сам написао да је већина оних који нису могли или нису хтели да се врате на Косово и Метохију „нашла нову егзистенцију у Војводини – која је после Другог светског рата добила српску већину“.³⁷ За оне који нису разумели, ја нисам рекао да је Војводина *захваљујући протеранима са Косова и Метохије* добила српску већину, већ да су „и некадашњи косовскометохијски насељеници допринели повећању удела Срба у становништву Војводине“;³⁸ иако су, наравно, чинили сразмерно мали део нових насељеника. Млади колега наставља невештим иронисањем: „Наравно, Јањетовић није објаснио каква је то `Војводина` постојала пре Другог светског рата.“³⁹ Пре свега, ја нигде нисам рекао да је пре Другог светског рата постојала „Војводина“ као административна јединица. С друге стране, сваки српски историчар би требало да има представу о томе шта се све током

из Војводине су се вратиле 3.882 насељеничке породице. Будући да он рачуна да се просечна колонистичка породица састојала од шест чланова (*Исто*, 471), значи да би број повратника за само те две године износио око 23.000.

35 Неки људи не могу да се прилагоде, па се враћају и из Скандинавије, Аустралије или Швајцарске. Да ли ћемо зато извести генерални закључак да се тамо не живи знатно боље него у већини других делова света?

36 Вукадиновић, „Титоизам против науке“, 362.

37 Јањетовић, „Широко, а преуско“, 299.

38 *Исто*.

39 Вукадиновић, „Титоизам против науке“, 362.

векова подразумевало под Војводином.⁴⁰ Лепо је о себи мислити као о великом стручњаку за Косово и Метохију, још је лепше то стварно и бити, али је несравњиво лепше када се хоризонт доктора историје протеже и мало даље од Бујановца.

Следећа примедба колеге Вукадиновића очигледно упућује на то да он себе сматра велики стручњаком за Косово и Метохију, за разлику нпр. од мене који се том тематиком, на овај или онај начин, бавим тек двадесетак година. Зато ћу га упутити да се о мојој наводној „неупућености у тематику којом се књига бави“, обавести у мојој докторској тези која је одбрањена пре деветнаест година када је он завршавао основну школу,⁴¹ или у мојој последњој књизи у којој је такође велики део посвећен управо јужној покрајини и питању Албанаца у Југославији. То што он, за разлику од већине других истраживача, сматра да је Статут из 1953. знатно повећао аутономна права Косова и Метохије у односу на Статут из 1948. године, видим пре свега као разлику у укусу: Вукадиновићу ниједна аутономија није довољно уска, као што некима ниједна није довољно широка. Поред чланова Статута које правници могу у недоглед цедити „као суву дреновину“, покушавајући да докажу да ли је аутономија била ужа или ширира, вратићу колегу на шири контекст који много боље одсликава суштину: сви врло добро знамо да у правним актима може стајати штошта што се у пракси не спроводи. Да би се утврдило стварно стање, па и степен аутономије, требало би, поред правних аката, узети у обзир и друге факторе, а посебно однос политичких снага који је у партијским државама обично неупоредиво важнији.⁴²

Моја опаска да је припајање 20 катастарских општина централне Србије Косову и Метохији значило јачање Срба у покрајини, био је покушај да колеги скренем пажњу како је у том случају пропустио да ствари посматра из националне перспективе. Слажем се да то бројчано појачање није било велико, али ако је већ једностран, колега треба да буде доследан

40 Добро почетно штиво би била књига: Чедомир Попов, Јелена Попов, *Аутономија Војводине – српско питање*, (Сремски Карловци: Крбови, 2000) (2. изд.) О томе шта су војвођански интелектуалци и политичари између два светска рата подразумевали под Војводином в. Саша Марковић, *Од присаједињења до прекрајања. Војводина у Краљевини СХС/Југославији 1918–1941*, (Нови Сад: Архив Војводине, 2020), *passim*.

41 Zoran Janjetović, *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*, (Beograd: INIS, 2005).

42 Тзв. „Стаљинов устав“ СССР-а из 1936. године у много чему је био узоран (опште право гласа, директни избори, слобода вере, једнакост грађана итд), али то не значи да је држава у којој је формално био на нази била узорна или да су сва права која је Устав давао заиста упражњавана у пракси.

у својој једностраности јер, иначе, додатно слаби уверљивост своје једностраности. С друге стране, не видим какве везе има припајање 20 катастарских општина са појачаним притиском и повећаним исељавањем Срба крајем педесетих и почетком шездесетих година.⁴³ Не верујем да колега Вукадиновић мисли да је припајање 20 катастарских општина подстакло албанске националисте да појачају притисак на српски живаљ; више изгледа да је само хтео да свом, не баш академском одговору на мој критички приказ, да привид научности додавањем фусноте са једном архивском сигнатуром и цитираним делима.

„Огромне финансијске дотације“ Косову и Метохији су, каже Вукадиновић, а не ја, стварале „економску и демографску основу албанске државности у Југославији“, а (опет према његовом, а не мом мишљењу) правдане су наводном „заосталашћу Албанаца“, којима је стога „била потребна помоћ.“⁴⁴ Није јасно с ким колега овде полемише, будући да се ја у свом приказу нисам изјашњавао о том аспекту помоћи Косову и Метохији. У истој мери то важи и за питање односа Југославије према Албанији – у приказу сам само констатовао да он покушаје зближавања са Албанијом не види као покушаје усмерене на поправљање односа са том земљом, него на слабење Србије. Не бих сада дужио о једностраном и симплицистичком објашњењу изнетом у његовом одговору на моју критику да је „јачање аутономије Косова и Метохије и политичког положаја Албанаца представљало константу политике Брозовог режима, која се у основи спроводила независно од његових тренутних односа са режимом Енвера Хоџе у Албанији.“⁴⁵ Ако бих се и сложио да политика према аутономији Косова и Метохије углавном није била везана за односе са Албанијом, морао бих само да поново укажем на једностраност и редуccionизам који воде до погрешних закључака: аутономија Косова и Метохије јесте временом расла, али је то био случај и са аутономијом свих република и САП Војводине! Дакле, није Тито (кога Вукадиновић упорно назива Броз, иако Стаљина нико не зове Џугашвили) према Косову и Метохији водио политику која је одударала од оне вођене према другим деловима федерације, него су се тенденције које су се осећале на нивоу целе земље испољавале и на Косову и Метохији! Није Косово и Метохија са (по колеги Вукадиновићу), на државном нивоу готово занемарљивим процентом (албанског) становништва и танком економском базом, било ни циљ

---

43 Вукадиновић, „Титоизам против науке“, 363.

44 Исто, 365.

45 Исто.

нити носилац трендова лабављења федерације, већ само јединица чији су политичари знали да те трендове које су диктирали много утицајнији актери, искористе за јачање аутономије покрајине и повећање своје власти.

Проблем код колеге Вукадиновића је у томе што у Титу види оно што он није био, а не види оно што јесте: он га види као *острвљеног србободера*, а не владара чији је главни интерес био да влада и ужива у својој власти. Иако Тито није био патолошки тиранин, у том циљу био је спреман да казни (некад и брутално) оне за које је сматрао да на било који начин угрожавају његову власт (фолксдојчери, колаборационисти, Хебранг, Ђилас, Ранковић, „маспоковци“, српски „либерали“ итд.). Он је био прагматични политичар кога је Ален Џо П. Тејлор духовито и прикладно назвао „последњим Хабзбургом“,⁴⁶ будући да је његова владалачка политика била усмерена на балансирање између различитих етничких група. То што колега Вукадиновић у том балансирању види само оне аспекте који су стварно или наводно ишли науштрб Срба и Србије, не приближава га ни разумевању Тита, ни његове политике нити социјалистичке Југославије. Нисам ја тај који прилази прошлости емотивно, него млади колега. Ја је сигурно не сликам онаквом каквом бих наводно желео да је била,⁴⁷ али је колега Вукадиновић својим једностраним закључивањем приказује онаквом каква она није била.

За доброг историчара није довољно само марљиво истраживати и прикупљати податке (што колега Вукадиновић неоспорно ради), већ је потребно те податке критички просудити и, што је подједнако важно, ставити их у шири контекст који често објашњава оно што се у изворима не може наћи, или бар сугерише највероватнија објашњења (што колега Вукадиновић не ради). При томе, изворима и чињеницама треба прићи *sine*

46 А. Ј. Р. Taylor, *Habsburška Monarhija 1809–1918*, (Zagreb: Znanje, 1990), 324. Да је Тито био *острашћени србободер*, каквим га Вукадиновић сматра, да ли би му други човек у држави преко 20 година био Србин Ранковић? Да ли би се оженио Српкињом Јованком? Да ли би му министар иностраних послова тако дуго био Србин Коча Поповић? Слична питања би могла да се ређају унедоглед...

47 За разлику од Вукадиновића који Титов режим познаје само из докумената и литературе, ја уз готово тридесетогодишњи стаж професионалног бављења историјом, имам и ту предност да сам део живота провео у Титовом и пост-титовском режиму и да сам из прве руке могао да уочим многе ствари које нису ваљале. То је код мене ефикасно спречавало настанак било какве идеализоване слике о том систему, давно пре него што сам заварио у његове документе. Због тога је, уосталом, и дошло до мог политичког ангажовања споменутог на почетку овог одговора, али све то ме није навело да као историчар судим острашћено о том режиму као колега који се тек родио када је тај систем умирао.

ira et studio, не са намером да се осуђује (као што то Вукадиновић чини), него да се разуме. Уз то, треба се чувати националне патетике која, некад и несвесно, води до теорије завере: сваки народ је у неком раздобљу или тренутку своје прошлости патио и био жртва неправде. Међутим, страдање није увек било плод нечије зле намере, већ стицаја околности или непредвиђених последица ранијих догађаја, процеса или одлука. Не чини се никаква услуга сопственом национу да се убеђује како је стално жртва искључиво туђих злих намера: то спречава критичко промишљање сопствених грешака и разумевања сложености света. На историчару је да ту сложеност растумачи на основу извора, а не унапред донетих закључака.

Резиме

Игор Вукадиновић је на моју добронамерну критику његове књиге *Аутономија Косова и Метохије* одреаговао лепљењем идеолошких етикета, заједљивим покушајима иронизирања и подметањем нетачних цитата, представљајући то као научну полемику. Од колегијалне научне критике, побегао је у лични идеолошки напад. У свом одговору сам се стога позабавио његовим тврдњама наводећи, како њих, тако и сопствене ставове које је он нетачно интерпретирао сучељавајући оно што је он написао да сам ја наводно написао, са оним што сам ја заиста написао, указао сам на противречности и недоследност његових тврдњи. Непристрасни читалац ће на основу тога лако створити сопствени суд о аргументима и начину полемисања обе стране.

Sources and Literature

- Državni arhiv Srbije, Fond Bezbednosno-informativna agencija – BIA
- Antić, Vicko. „Dejstva Korpusa narodne odbrane Jugoslavije na razbijanju kontrarevolucionarnih snaga u poslednjoj godini rata“. *Za pobedu i slobodu. Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije. Učesnici govore*, 604–611. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1986.
- Bataković, Dušan. “Les Albanais du Kosovo en Yougoslavie 1945–1995: minorité en Serbie, majorité dans la province autonome“. *Minorities in the Balkans. State Policy and Interethnic Relations (1804–2004)*, ur. Dušan Bataković, 153–204. Belgrade: Institut des Études Balkaniques, 2011.
- Bogdanović, Dimitrije. *Knjiga o Kosovu*. Beograd: SANU, 1985. (Cyrillic)

- Božović, Branislav, Milorad Vavić. *Surova vremena na Kosovu i Metohiji. Kvislinzi i kolaboracija u Drugom svetskom ratu*. Beograd: ISI, 1991.
- Gaćeša, Nikola. „Agrarna reforma i kolonizacija u Vojvodini 1945–1948.“ *Radovi iz agrarne istorije i demografije*, Nikola Gaćeša, 450–477. Novi Sad: Matica srpska, 1995. (Cyrillic)
- Ivanov, Pavle Dželetović. *Balistički pokret 1939–1952. Masovnost, saradnja sa italijanskim i nemačkim okupatorima i zločini nad Srbima*. Beograd: Arhiv Srbije, 2000. (Cyrillic)
- Janjetović, Zoran. *Between Hitler and Tito. The Disappearance of the Vojvodina Germans*. Belgrade: University of Mary, 2005 (2nd ed.)
- Janjetović, Zoran. *Collaboration and Fascism under the Nedić Regime*. Belgrade: INIS, 2018.
- Janjetović, Zoran. *Deca careva, pastorčad kraljeva. Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*. Beograd: INIS, 2005.
- Janjetović, Zoran. *Konfrontacija i integracija. Nacionalne manjine u Srbiji 1944–1964*. Beograd: INIS, 2022.
- Janjetović, Zoran. *Nemci u Vojvodini*. Beograd: INIS, 2009.
- Janjetović, Zoran. *Od Auschwitza do Brijuna. Pitanje odštete žrtvama nacizma u jugoslavensko-zapadnonjemačkim odnosima*. Zagreb: Srednja Europa, 2007.
- Janjetović, Zoran. „Široko, a preusko: kritički osvrt na jednu hvale vrednu knjigu.“ *Tokovi istorije* 1/2023, 291–310. (Cyrillic) DOI: <https://doi.org/10.31212/tokovi.2023.1.jan.291-310>
- Marković, Saša. *Od prisajedinjenja do prekrajanja. Vojvodina u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, 1918–1941*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, 2020. (Cyrillic)
- Milanović, Vujadin. *Univerzitet u Prištini u mreži velikoalbanske strategije*. Beograd, Priština: Književne novine, Jedinstvo, 1990.
- Pavlović, Blagoje K. *Albanizacija Kosova i Metohije*. Pančevo: Evropsko slovo, 1996. (Cyrillic)
- Čedomir Popov, Jelena Popov. *Autonomija Vojvodine – srpsko pitanje*, Sremski Karlovci: Krovovi, 2000. (Cyrillic)
- Savez komunista Jugoslavije. *Istorija Saveza komunista Jugoslavije*. Beograd: Komunist, Rad, Narodna knjiga, 1985. (Cyrillic)
- Taylor, A. J. P. *Habsburška Monarhija 1809–1918*. Zagreb: Znanje, 1990.
- Terzić, Slavenko. *Stara Srbija (XIX–XX vek). Drama jedne civilizacije*. Beograd, Novi Sad: Pravoslavna reč, Istorijski institut, 2012. (Cyrillic)
- Vukadinović, Igor. *Autonomija Kosova i Metohije u Srbiji (1945–1969)*. Beograd: Balkanološki institut, 2022. (Cyrillic)

- Vukadinović, Igor. „Titoizam protiv nauke: primer „kritičkog osvrta“ Zorana Janjetovića.“ *Tokovi istorije* 2/2023, 359–367. (Cyrillic) DOI: <https://doi.org/10.31212/tokovi.2023.2.vuk.359-367>

Summary

Zoran Janjetović

WITH IDEOLOGY AGAINST SCIENCE OR WITH SCIENCE AGAINST IDEOLOGY?

Abstract: This paper responds to Igor Vukadinović's divisive reaction to my benevolent criticism of his book *Autonomy of Kosovo and Metohija*. Solid evidence is used to analyse and disprove his claims.

Keywords: Kosovo and Metohija, Tito, bias, context, Igor Vukadinović

Igor Vukadinović responded to my well-intended criticism of his book *Autonomy of Kosovo and Metohija* by attaching ideological labels, stinging attempts at irony, and inserting false quotations, presenting it as an academic debate. From collegial scholarly critique, he launched a personal ideological attack. So, in my response, I addressed his assertions, stating both them and my own opinions, which he misconstrued. Confronting what he claimed I wrote with what I actually wrote, I brought out the contradictions and inconsistencies in his allegations. Based on this, an unbiased reader can easily form an opinion on the arguments and the manner in which both sides debate.